Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 185

Tallinn, Toompea Esmaspäev, 26. oktoober 2026

Algus 11.15, lõpp 12.09

Juhataja: Ando Kiviberg (esimees)
Protokollija: Markus Veia (konsultant)
Võtsid osa:
Komisjoni liikmed: Ants Frosch, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge

Komisjoni ametnikud: Erle Enneveer (nõunik-sekretariaadijuhataja), Helin Leichter (nõunik)
Puudusid: Anastassia Kovalenko-Kõlvart ja Evelin Poolamets
Kutsutud: Riigikohtu esimees Villu Kõve; Riigikohtu liikme kandidaat Villem Lapimaa (2. päevakorrapunkt); Justiits- ja digiministeeriumi avaliku õiguse talituse nõunik Mariko Jõeorg-Jurtšenko (4. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Riigikohtu esimehe esitatud Riigikogu otsuse „Villem Lapimaa Riigikohtu liikmeks nimetamine“ eelnõu (1067 OE) esimese lugemise ettevalmistamine
3. Kaheksa Riigikogu liikme algatatud kohtute seaduse muutmise seaduse (riigikaitsekohus) eelnõu (979 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
4. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni, Ester Karuse, Tanel Kiige ja Züleyxa Izmailova algatatud Riigikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (981 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
5. Info ja muud küsimused

1. Nädala töökava kinnitamine

Ando Kiviberg tegi ettepaneku kinnitada nädala töökava järgmiselt:

Riigikogu põhiseaduskomisjoni nädala (26.10.2026-30.10.2026) töökava

Komisjoni istung esmaspäev, 26.10.2026 kell 11.15

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Riigikohtu esimehe esitatud Riigikogu otsuse „Villem Lapimaa Riigikohtu liikmeks nimetamine“ eelnõu (1067 OE) esimese lugemise ettevalmistamine
3. Kaheksa Riigikogu liikme algatatud kohtute seaduse muutmise seaduse (riigikaitsekohus)

eelnõu (979 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
4. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni, Ester Karuse, Tanel Kiige ja Züleyxa Izmailova algatatud Riigikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (981 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
5. Info ja muud küsimused

Komisjoni istung teisipäev, 27.10.2026 kell 14.00

1. Isamaa fraktsiooni esitatud Riigikogu otsuse „Ettepaneku tegemine Vabariigi Valitsusele riigi osalusega äriühingute nõukogude liikmete majanduslike huvide suurema läbipaistvuse tagamiseks“ (953 OE) esimese lugemise ettevalmistamine
2. Jaak Valge, Leo Kunnase ja Helir-Valdor Seederi algatatud Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (978 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
3. Info ja muud küsimused

Otsustati:
1.1. Kinnitada nädala töökava (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

2. Riigikohtu esimehe esitatud Riigikogu otsuse „Villem Lapimaa Riigikohtu liikmeks nimetamine“ eelnõu (1067 OE) esimese lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg tutvustas külalisi ning märkis, et Villem Lapimaa on käinud Riigikogu fraktsioonides ennast tutvustamas ja küsimustele vastamas. Komisjoni liikmetel on võimalik kandidaadile küsimusi esitada. Ta andis esmalt sõna Riigikohtu esimehele Villu Kõvele, et ta tutvustaks Riigikohtu liikme kandidaati.

Villu Kõve selgitas, et Riigikohtu liikme ametikoht vabanes pärast riigikohtunik Ants Kulli surma aasta alguses. Kuigi Ants Kull kuulus tsiviilkolleegiumisse, otsustas Riigikohtu üldkogu viia ametikoha üle halduskolleegiumisse, kus töökoormus on suurem, ning kuulutada konkursi välja halduskolleegiumi liikme kohale. Konkursil osales neli Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikku. Kolm kandidaati olid pikaajalise kogemusega ja neid peeti väga tugevateks. Kandidaadid kuulati ära kohtute haldamise nõukojas ja Riigikohtu üldkogus. Kohtute haldamise nõukojas said kolm kogenud kandidaati tugeva toetuse, kuid Villem Lapimaa toetus oli neist suurim. Riigikohtu üldkogu ja halduskolleegium toetasid V. Lapimaad kui pikaajalise halduskohtu kogemusega spetsialisti, kiiret töötegijat ning esimese astme kohtus töötamise kogemusega kohtunikku. V. Kõve sõnul vajab halduskolleegium töövõimekuse suurendamiseks laia profiiliga juristi ning V. Lapimaa vastab sellele vajadusele. V. Lapimaa on aktiivselt tegelenud nii kohtuasjade kui ka kohtusüsteemi üldiste küsimustega, olnud pikka aega kohtu esimees ja juhtinud uue kohtute arengukava koostamist. Koos V. Lapimaaga kohtuti kõigi Riigikogu fraktsioonide ja fraktsioonidesse mittekuuluvate liikmetega, välja arvatud Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooniga, kes kohtumisest loobus. Fraktsioonide tagasiside oli positiivne. Keskerakonna fraktsioon kirjalikku tagasisidet ei esitanud, kuid kohtumisel jäi mulje, et kandidaati hinnati positiivselt. Ta palus V. Lapimaa Riigikohtu liikmeks nimetada.

Villem Lapimaa andis ülevaate oma senisest tööst kohtunikuna. Ta on töötanud ligikaudu

kümme aastat esimese astme kohtunikuna ja kümme aastat ringkonnakohtu kohtunikuna. Osa sellest ajast on ta tegelenud ka kohtu juhtimisega ning praegu töötab Tallinna Ringkonnakohtu halduskolleegiumi esimehena. Tema sõnul on halduskohtumenetlus talle südamelähedane valdkond, mida ta õpetab ka Tartu Ülikoolis. Samuti on riigikohtunik Ivo Pilving teinud talle ülesandeks olla halduskohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaande peatoimetaja. Väljaande koostamisse on kaasatud riigikohtunikud, ringkonnakohtunikud, esimese astme kohtunikud ja õigusteadlased ning tema koordineerib nende tööd. Ta ütles, et on olnud tõhus menetleja ja senised menetlusnäitajad on olnud head. Ta suudab eristada olulisi küsimusi ebaolulistest ning lahendada kohtuasju mõistliku aja jooksul, võttes arvesse töökoormust ja muid töötingimusi. Ta avaldas lootust, et Riigikogu usalduse korral kujuneb tema koostöö Riigikohtuga sama edukaks kui senine töö esimese ja teise astme kohtutes.

Hanno Pevkur toetas Villem Lapimaa kandidatuuri ning täpsustas, et eelnõu seletuskirjas märgitud *baccalaureus artium* kraadi omandamise aasta 2022 asemel on õige 2002.

Villu Kõve ütles, et tahtis seda lõpus märkida. Õige aastaarv on 2002.

Ando Kiviberg märkis, et eelnõu on toimetatud ja märkusi ei olnud. Ta tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:
2.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 10.11.2026 (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).
2.2. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni esimees Ando Kiviberg (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).
2.3. Teha ettepanek võimaldada vastavalt Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse § 117 lõikele 3 Villem Lapimaal esineda täiskogu ees kuni viieminutilise ettekandega (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).
2.4. Teha ettepanek viia läbi eelnõu lõpphääletus (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

3. Kaheksa Riigikogu liikme algatatud kohtute seaduse muutmise seaduse (riigikaitsekohus) eelnõu (979 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg sõnas, et eelmisel nädalal alustati eelnõu esimese lugemise ettevalmistamist, kuid menetluslikke otsuseid ei tehtud, et saada parem ülevaade kolleegide seisukohtadest ning uurida täiendavalt eelnõu tausta.

Helir-Valdor Seeder küsis, millega tuli komisjoni liikmetel pärast eelmist arutelu täiendavalt tutvuda, mida tuli arutada ning mis on vahepeal muutunud.

Ando Kiviberg selgitas, et kaaluti, kas ja keda tuleks täiendavalt arutelule kutsuda. Kuna

täiendavaid arutelusid on võimalik pidada ka teise lugemise ettevalmistamisel ning ta on küsinud arvamust kaitsevaldkonda paremini tundvatelt eri erakondade esindajatelt. A. Kiviberg tegi ettepaneku minna menetluslike otsuste juurde ja ettepaneku esimene lugemine lõpetada.

Hanno Pevkur ütles, et hiljuti on vastu võetud riigikaitset terviklikult käsitlev mahukas kriisiolukorra ja riigikaitse seadus (eelnõu 668 SE). Ta küsis ega käesoleva eelnõu puhul ei ole tegemist sellesse seadusesse viidavate parandustega. Tema hinnangul tuleks siiski veel kord hinnata käesoleva eelnõu koosmõju kriisiolukorra ja riigikaitse seadus seadusega, milles on riigikaitse küsimusi käsitletud laialdaselt.

Ando Kiviberg tuletas meelde, et eelmisel nädalal rõhutas algatajate esindaja eelnõu tutvustades korduvalt selle ajakohastamise vajadust ning avaldas lootust, et vahepeal toimunud muudatusi saab käsitleda teise lugemise ettevalmistamisel.

Hanno Pevkur tegi ettepaneku, et algatajad võtaksid eelnõu tagasi, ajakohastaksid seda vastavalt uuele riigikaitset terviklikult käsitlevale seadusele ning esitaksid seejärel uuesti. Tema hinnangul ei ole eelnõu praegusel kujul esimese lugemise lõpetamiseks piisavalt küps ning vastupidise seisukoha esitamine põhiseaduskomisjoni poolt täiskogule ei oleks korrektne. Ta tegi ettepaneku eelnõu tagasi lükata.

Lauri Läänemets pidas H. Pevkuri tähelepanekut asjakohaseks ning palus selgitada, millist seadust käesoleva eelnõuga muudetakse ning kas pärast uue riigikaitsevaldkonna regulatsiooni vastuvõtmist on eelnõuga tehtav muudatus kavandatud endiselt õigesse seadusesse.

Ando Kiviberg selgitas, et eelnõuga muudetakse kohtute seadust, nähes ette riigikaitsekohtu kui erikohtu loomise. Eelnõus esineb kriisiolukorra ja riigikaitse seadusega (eelnõu 668 SE) seotud ebatäpsusi. Eelnõu algatajate esindaja Leo Kunnas möönis eelmisel arutelul, et osa sätteid pärineb varasemast õiguslikust olukorrast ega ole enam ajakohased. Algatajate seisukoha järgi saab need puudused kõrvaldada teise lugemise menetluses ning nad on valmis seda tegema.

Hanno Pevkur märkis, et ei viibinud eelmisel nädalal toimunud arutelul välislähetuse tõttu. Riigikaitsekohtu loomine oleks pikaajaline protsess ning seni ei ole eraldi riigikaitsekohut Eestis vajalikuks peetud, sest vastavaid küsimusi saab lahendada olemasolev kohtusüsteem. Eelnõu on võimalik enne esimest lugemist korrigeerida ja alles seejärel sisuliselt arutada. Tema hinnangul ei ole riigikaitsekohut eelnõus kavandatud kujul Eestis vaja.

Ando Kiviberg juhtis tähelepanu, et esimese lugemise lõpetamisega ei otsustata lõplikult riigikaitsekohtu vajalikkuse üle. Edasise menetluse käigus saab korraldada kuulamisi, kaasata Riigikohtu esindajaid ja kaitsevaldkonna eksperte ning kujundada seisukoha, kas eelnõuga lahendatav probleem on tegelikult olemas. Ta meenutas, et eelmisel arutelul selgitas eelnõu tausta ka kohtunik Daimar Liiv. A. Kiviberg pidas täiendavate kuulamiste korraldamist mõistlikuks ja vajalikuks ning tegi uuesti ettepaneku minna menetlusotsuste juurde.

Otsustati:
3.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 11.11.2026 (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).
3.2. Teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (poolt 8: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge; vastu 1: Hanno Pevkur; erapooletuid 1: Lauri Läänemets).
3.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni liige Kalle Laanet (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

Kuna esimesena esitatud ettepanek eelnõu esimene lugemine lõpetada leidis toetuse, siis H. Pevkuri esitatud ettepanekut eelnõu tagasi lükata hääletusele ei pandud.

Vastavalt Riigikogu kodu- ja töökorra seadusele on muudatusettepanekute tähtaeg kümme tööpäeva.

4. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni, Ester Karuse, Tanel Kiige ja Züleyxa Izmailova algatatud Riigikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (981 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg tutvustas külalist ja sõnas, et eelnõuga antakse Vabariigi Valimiskomisjonile võimalus tühistada valimistulemused osaliselt või täielikult, kui on tuvastatud välisriigi desinformatsioon, mõjutustegevus või ebaseaduslik rahastamine ning see on hääletustulemust oluliselt mõjutanud. Seejärel andis ta sõna Lauri Läänemetsale eelnõu tutvustamiseks.

Lauri Läänemets selgitas, et hakkas teemaga põhjalikumalt tegelema siseministrina, mil ta viis välisriikide valimistesse sekkumise küsimuse kolmel korral valitsuse julgeolekukabinetti. Tema sõnul olid mõjutustegevuse ilmingud juba toona nähtavad ning valitsus arutas nendega seotud ohte. Tema teada ei kavanda valitsus praegu sellekohaseid seadusemuudatusi, kuid Riigikantselei korraldab valmisoleku parandamiseks õppusi ja muid tegevusi. Välisriikide mõjutustegevuse puhul tuleb eeskätt silmas pidada Venemaad, kes on sekkunud mitme riigi valimistesse. Eesti ja teiste riikide julgeolekuasutuste hinnangute kohaselt on valimistesse sekkumine osa Venemaa tavapärasest mõjutustegevusest, mistõttu tuleb ohtu võtta tõsiselt. Kehtiv õigus võimaldab ulatusliku ja tuvastatud valimisreeglite rikkumise korral valimistulemused tühistada. Probleem seisneb aga selles, et välisriigi mõjutustegevus ei pruugi formaalselt rikkuda ühtegi valimisreeglit, kuigi võib oluliselt mõjutada valijate hoiakuid ja valimistulemust. Seda ilmestavad tema sõnul Rumeenia ja Moldova kogemused, kus Venemaa mõjutustegevusel oli valimistele suur mõju, kuid tegevus ei pruukinud olla käsitatav tavapärase valimisreeglite rikkumisena. Ta tõi esimese mõjutusviisina esile sotsiaalmeedia algoritmide ärakasutamise. Teatud teemade nähtavust saab kunstlikult suurendada massilise meeldivaks märkimise, kommenteerimise, tasulise levitamise või koordineeritud libakontode ja trollivõrgustike abil. Nii on võimalik tõsta esile valeteavet või muid kallutatud sõnumeid ning kujundada valijate arvamust, ilma et see vastaks otseselt kehtivas seaduses sätestatud valimisreeglite rikkumise tunnustele. Teise mõjutusviisina käsitles ta tehisintellekti. Tehisintellekti vastuseid võib tema hinnangul mõjutada see, millist ja kui palju teavet veebikeskkonnas levitatakse. Kui teatavat väidet toodetakse ja levitatakse

suures mahus, võib see hakata mõjutama tehisintellekti antavaid vastuseid. Kuna inimesed küsivad juba praegu tehisintellektilt nõu valimiseelistuste kohta ning selline kasutus tõenäoliselt kasvab, võib tehisintellektist kujuneda veel üks valijate mõjutamise kanal. Seda, kas konkreetsel juhul on mõju valimistulemusele oluline, peaksid hindama pädevad asutused. Tema sõnul peaks seadus võimaldama reageerida ka olukorrale, kus valimisi on ulatuslikult manipuleeritud ilma valimisreegleid formaalselt rikkumata. Sellisel juhul peaks olema võimalik valimistulemused osaliselt või täielikult tühistada või võtta tarvitusele muud asjakohased meetmed. Eelnõuga soovitakse täiendada Riigikogu valimise seaduse § 9 lõike 2 punkti 3, tuues seaduses sõnaselgelt esile välisriigi desinformatsiooni, mõjutustegevuse ja ebaseadusliku rahastamise. Ta hindas valitsuse tagasisidet eelnõule sisukaks ning märkis, et algatajad nõustuvad esitatud tähelepanekutega ja on valmis nende põhjal eelnõu muutma. Algatajate eesmärk ei ole tema sõnul saada poliitilist kasu, vaid lahendada reaalne julgeoleku- ja valimiskorralduslik probleem. Valimisteenistuse hinnangul võib kehtiv õigus juba võimaldada mõjutustegevuse korral sekkuda. Algatajate arvates peab õiguslik alus olema siiski selge, konkreetne ja üheselt mõistetav. Ebaselge regulatsioon võib kaasa tuua vaidlusi näiteks e-hääletamise tulemuste tühistamise üle, kohtumenetlusi ning vähendada avalikkuse usaldust valimistulemuste vastu. Kokkuvõtvalt sõnas ta, et eelnõuga ei soovita tingimata anda uut pädevust, vaid täpsustada olemasolevat regulatsiooni. Seadusest peaks üheselt nähtuma, et sotsiaalmeedia, tehisintellekti või muude vahendite kaudu toimunud olulise valimiste mõjutamise korral on riigil võimalik tulemuslikult reageerida.

Jaak Valge märkis, et Venemaa mõjutustegevuse piiramine on iseenesest põhjendatud, kuid mõjutustegevus toimub pidevalt, mitte üksnes valimiste ajal, ning valimiste käigus püüavad inimesi mõjutada paljud osalised. Tema sõnul on ka valimiskampaania olemuslikult valijate mõjutamine. Probleemina tõi ta esile, et eelnõus ei ole määratletud, mida tähendab „oluline mõjutustegevus“. Sedavõrd ebamäärane regulatsioon võib olla vastuolus vaba ja liberaalse ühiskonna põhimõtetega. Ta küsis, kuidas kavatsevad eelnõu algatajad olulise mõjutustegevuse määratleda ning milliste tingimuste täitumisel võiks valimistulemused tühistada.

Lauri Läänemets vastas, et mõjutustegevuse hindamine ei jää poliitikute otsustada, sest seaduses on sätestatud, kes ja millises korras seda hindab. Ta viitas kehtiva Riigikogu valimise seaduse § 9 lõike 2 punktile 3, mille järgi võib hääletamistulemused valimisjaoskonnas, vallas, linnas, valimisringkonnas või kogu riigis ning elektroonilise hääletamise tulemused kehtetuks tunnistada täies ulatuses või osaliselt ja korraldada kordushääletamise, kui seaduserikkumine võis hääletamistulemust oluliselt mõjutada. Tema sõnul ei soovita eelnõuga muuta kehtivat olulise mõju kriteeriumi ega selle hindamise korda. Ettepaneku eesmärk on võimaldada arvesse võtta ka tegevust, mis ei kujuta endast otseselt valimisreegli rikkumist, kuid võib hääletamistulemust oluliselt mõjutada. Ta nõustus, et J. Valge tõstatatud küsimus vajab põhjalikku arutelu. Samas sõnas ta, et välisriikide mõjutustegevus toimub ning seda kavandatakse ka edaspidi. Õiguslik regulatsioon peab seetõttu ennetama olukorda, kus pärast valimisi tuvastatakse näiteks kriminaalmenetluses oluline mõjutustegevus, kuid valimistulemuste suhtes meetmete rakendamisel tekib vaidlus selle üle, kas selleks oli piisav õiguslik alus. Niisugune õigusselgusetus võiks tema hinnangul kahjustada pikaks ajaks usaldust valimiste, Riigikogu ja valitsuse vastu.

Jaak Valge leidis, et sama probleemne oleks olukord, kus pärast valimistulemuste tühistamist tekib vaidlus selle üle, kas tühistamine oli põhjendatud. Tema hinnangul jääks otsus praeguse sõnastuse korral meelevaldseks, sest eelnõus ei ole piisavalt selgelt määratletud, millise mõjutustegevuse ja mõju ulatuse puhul võib valimistulemused tühistada.

Lauri Läänemets sõnas, et olulise mõju olemasolu ei otsustata meelevaldselt, vaid see tuleb tuvastada asjaomase menetluse käigus. Ta möönis, et ei oska täpselt määratleda, millisest piirist alates on mõju oluline, ega selgitada, kuidas vastav kriteerium kehtivasse seadusesse kujunes. Tema hinnangul peab otsusele siiski eelnema uurimine ning tõenäoliselt peab sellele hinnangu andma ka kohus. Seega ei saa valimisteenistus valimistulemuste olulist mõjutamist lihtsalt väita, vaid see peab olema avalikkusele näidatud ja tõendatud.

Ando Kiviberg andis sõna Mariko Jõeorg-Jurtšenkole Vabariigi Valitsuse seisukoha tutvustamiseks.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko selgitas, et Vabariigi Valitsus otsustas toetada eelnõu 981 SE eesmärki, kuid mitte eelnõu esitatud kujul. Valitsus tunnistab, et praeguses julgeolekuolukorras kujutavad hübriidohud, sealhulgas välisriikide sekkumine valimistesse, endast reaalset ohtu demokraatlike institutsioonide toimimisele. Sellekohaseid hiljutisi näiteid on käsitletud ka eelnõu seletuskirjas. Valitsuse seisukohas on esitatud võimalikud lahendusvariandid eelnõu teksti täpsustamiseks. Muudatuste eesmärk peaks olema tagada, et regulatsioon oleks võimalikult täpne, üheselt mõistetav ja praktikas rakendatav. Eriti oluline on õigusselgus olukorras, kus mõjutustegevuse tõttu võidakse tunnistada valimistulemused osaliselt või täielikult kehtetuks. Valitsuse tähelepanekud lähtuvad vajadusest kujundada eelnõu sätted selliseks, et nende sisu ja kohaldamise tingimused oleksid selgelt arusaadavad.

Ando Kiviberg küsis, kas eelnõu kohaselt kuuluks valimistulemuste täieliku või osalise kehtetuks tunnistamise õigus Vabariigi Valimiskomisjonile ning kas sama pädevus tuleneb komisjonile juba kehtivast õigusest. Ta avaldas arvamust, et demokraatliku korra põhimõtteid arvestades võiks niivõrd kaalukas otsustusõigus kuuluda kohtule.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko vastas, et Riigikogu valimise seadus näeb ette kaheastmelise vaidlustamise korra. Esimeses astmes on valimistulemuste täieliku või osalise kehtetuks tunnistamise pädevus Vabariigi Valimiskomisjonil. Selle otsuse võib edasi kaevata Riigikohtusse, kellel on õigus otsust kohtuliku kontrolli korras hinnata.

Lauri Läänemets täpsustas, et valimistulemuste kehtetuks tunnistamise pädevus tuleneb Vabariigi Valimiskomisjonile juba kehtivast seadusest ega ole eelnõuga kavandatav uus pädevus. Samas ei tuvastaks valimiskomisjon ise desinformatsiooni ega muud mõjutustegevust. Algatajad on eeldanud, et selleks vajalik menetlus viiakse läbi pädevas asutuses, näiteks prokuratuuris, ning mõjutustegevus peab olema enne valimiskomisjoni otsust nõuetekohaselt tuvastatud.

Ants Frosch tõstatas küsimuse mõiste „välisriik“ kasutamise põhjendatuse kohta. Mõjutustegevuse omistamine konkreetsele välisriigile on äärmiselt keeruline ning sellega ei pruugi toime tulla ka suurte riikide julgeoleku- ja eriteenistused. Isegi otsese rünnaku

omistamine võib olla keerukas, mõjutusoperatsiooni puhul võib seose tõendamine aga kesta aastaid. Tema hinnangul võib sõna „välisriik“ muuta kavandatava regulatsiooni põhjendamatult kitsaks ja eksitavaks. Tema arvates võiks piisata mõjutustegevuse tuvastamisest sõltumata sellest, kas selle seos välisriigiga on tõendatud. Vastasel juhul võib tekkida olukord, kus valimistulemusi on oluliselt mõjutatud, kuid neid ei saa kehtetuks tunnistada üksnes seetõttu, et mõjutustegevuse omistamine välisriigile ei ole õnnestunud.

Lauri Läänemets leidis, et viide välisriigile on oluline, sest tuvastada tuleb teise riigi tahtlik sekkumine Eesti valimistesse. Riigisiseste huvirühmade aktiivne tegevus ja valijate mõjutamine ei tohiks tema hinnangul olla valimistulemuste kehtetuks tunnistamise alus. Eestis tegutsevatel isikutel ja ühendustel peab säilima võimalus väljendada oma vaateid ning püüda avalikku arvamust ja valijaid mõjutada. Kuigi mõjutustegevuse välisriigile omistamine võib olla keeruline, peab seos teise riigi tahtliku sekkumisega olema tõendatud. Vastasel juhul muutuks kohaldamisala tema hinnangul liiga laiaks.

Ants Frosch täpsustas, et eristada tuleks riigisisest tegijat ja Eestist väljaspool tegutsevat mõjutajat. Tema hinnangul ei pruugi „välisriik“ olla piisavalt täpne mõiste, sest näiteks rahvusvahelise digiplatvormi omanik võib valimistega seotud teabe levikut mõjutada rohkem kui mõni riik. Ta tegi ettepaneku kaaluda laiema mõiste kasutamist ja selle täpset määratlemist. Tänapäevased platvormid saavad algoritmide kaudu teatud sõnumite levikut võimendada või piirata ning seega valijate infokeskkonda oluliselt kujundada. Tema hinnangul ei peaks regulatsiooni ainus kriteerium olema sekkumise omistamine riigile, vaid arvestada tuleks ka teiste väliste osaliste võimaliku mõjuga.

Lauri Läänemets palus M. Jõeorg-Jurtšenkol selgitada, kuidas tuvastatakse desinformatsioon ja selle võimalik mõju valimistulemustele.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko vastas, et Vabariigi Valimiskomisjonil oleks oma praeguse koosseisu ja töökorralduse juures keeruline iseseisvalt hinnata, kas toimus desinformatsioonikampaania või välisriigist lähtuv mõjutustegevus. Seetõttu peaks vastav eksperdihinnang tulema pädevatelt riigiasutustelt, kelle ülesanne on selliste küsimustega tegeleda. Eksperdihinnang esitataks Vabariigi Valimiskomisjonile, kes ei teeks selle põhjal automaatset otsust, vaid hindaks kõiki asjaolusid kogumis ning otsustaks seejärel võimalike meetmete rakendamise. Menetluse täpne korraldus vajab veel põhjalikku arutelu ning sellesse tuleks kaasata ka Vabariigi Valimiskomisjon.

Kalle Laanet leidis, et pädevatelt asutustelt hinnangu saamine ei ole lihtne. Kui hinnangu peaksid andma õiguskaitseasutused, eeldaks see tema sõnul üldjuhul väärteo- või kriminaalmenetluse alustamist, sest nad ei saa esitada seisukohta ilma asjakohase menetluseta. Ta märkis ühtlasi, et Vabariigi Valimiskomisjoni kuuluvad eri valdkondade, sealhulgas kohtu ja prokuratuuri taustaga esindajad, mistõttu on komisjonis olemas arvestatav pädevus. Ta arvas, et mõjutustegevuse tuvastamise, eksperdihinnangu andmise ja valimiskomisjoni otsustuspädevuse küsimused on märksa keerulisemad, kui need esmapilgul paistavad.

Helir-Valdor Seeder nõustus A. Froschiga, et regulatsioonis võiks käsitleda välismõjusid laiemalt, mitte piirduda üksnes välisriigi tegevusega. Mõjutajaks võivad olla ka

rahvusvahelised, riikideülesed või muud väljastpoolt Eestit tegutsevad organisatsioonid. Kuigi sellise tegevuse tuvastamine ja omistamine võib olla keeruline, peaks regulatsiooni eesmärk olema eristada välist sekkumist riigisiseste erakondade, huvirühmade ja lobirühmade tavapärasest tegevusest. Valimistulemuste kehtetuks tunnistamisel tuleks eristada tavapäraseid valimisprotseduuri rikkumisi ja ulatuslikku välist sekkumist. Vabariigi Valimiskomisjoni senine pädevus on tema hinnangul mõeldud eelkõige tehniliste ja valimiskorralduslike rikkumiste lahendamiseks, näiteks häälte võltsimise või häälte ostmise korral, ehkki ka nende juhtumite puhul võib olla vaja teha koostööd uurimisasutustega. Seevastu piiriüleste sabotaažide, provokatsioonide või muu ulatusliku mõjutustegevuse hindamine võib käia valimiskomisjonile üle jõu. Ta pakkus seetõttu kaalumiseks teistsugust menetlusmudelit: Vabariigi Valimiskomisjon võiks anda oma arvamuse või teha ettepaneku, kuid valimistulemuste kehtetuks tunnistamise otsustuspädevus kuuluks sellistel juhtudel vahetult kohtule. Tema hinnangul on tegemist sedavõrd kaaluka küsimusega, et lõpliku otsuse peaks tegema kohus.

Lauri Läänemets vastas, et algatajad on valmis kaaluma ka eelnimetatud ettepanekut, mille kohaselt kuuluks valimistulemuste kehtetuks tunnistamise otsustuspädevus kohtule. Tema sõnul ei pea algatajad enda pakutud sõnastust ega pädevusjaotust ainsaks võimalikuks lahenduseks. Eelnõu eesmärk on eelkõige algatada sisuline arutelu, leida välise mõjutustegevuse puhuks toimiv õiguslik lahendus ja muuta seadust enne järgmisi Riigikogu valimisi, sest võimaliku sekkumise aega ega vormi ei ole võimalik ette näha.

Helir-Valdor Seeder märkis, et eelnõu algataja ei olnud täpselt selgitanud, mida tähendab mõjutustegevuse „oluline mõju“. Tema hinnangul seostub kehtivas õiguses see kriteerium eelkõige oluliste valimiskorralduslike või menetluslike rikkumistega, kuid eelnõu laiendaks selle kasutamist desinformatsioonile ja muule välisele mõjutustegevusele. Ta sõnas, et Venemaa mõjutab valimistevahelisel ajal ning valimiste eel järjepidevalt Eesti infokeskkonda, sealhulgas desinformatsiooni ja sotsiaalmeedia kaudu. Tema hinnangul on selline tegevus juba praegu oluline ja mõjutab valimistulemusi. Seetõttu küsis ta, kuidas määrata kindlaks piir, millest alates loetakse mõju nii oluliseks, et see võiks anda aluse valimistulemuste kehtetuks tunnistamiseks.

Lauri Läänemets vastas, et olulise mõju hindamisel ei peaks käsitlema kogu valimistevahelist nelja-aastast perioodi, vaid piiritletud aega vahetult enne valimisi. Tema hinnangul võiks asjakohane periood alata valimiste väljakuulutamisest või hõlmata näiteks kolme kuni viit valimiseelset kuud. Varasema mõjutustegevuse puhul oleks võimalik rakendada muid reageerimisviise. Kõnealuse regulatsiooni keskmes peaks olema valimisotsuse mõjutamine valimisperioodil. Mõjutustegevus ja selle oluline mõju tuleb tõendite alusel tuvastada. Tegevuste tuvastamise ja mõju hindamise võimalusi ilmestavad tema sõnul Rumeenia ja Moldova kohta koostatud raportid. Ta möönis, et Venemaa võib tegeleda mõjutustegevusega juba aastaid enne valimisi, kuid nii pika aja möödudes võib olla võimatu kindlaks teha konkreetsete tegevuste seost hilisema valimistulemusega. Seetõttu pidas ta mõjutustegevuse, selle ajavahemiku ja valimistulemusele avaldatud mõju nõuetekohast tuvastamist üheks regulatsiooni keskseks küsimuseks.

Ando Kiviberg märkis, et arutelu keskseks küsimuseks on kujunenud see, millisest piirist

alates saab mõjutustegevuse mõju valimistulemustele pidada oluliseks. Ta küsis, kas Eestis leidub asjakohast praktikat või varasemat kogemust, millele hindamisel toetuda, ning leidis, et küsimus vajab põhjalikku analüüsi. Ta tõstatas uuesti ka otsustuspädevuse küsimuse. Tema hinnangul on valimistulemuste kehtetuks tunnistamine sedavõrd kaalukas otsus, et see peaks kuuluma kohtuvõimu pädevusse. Lisaks pidas ta vajalikuks uurida rahvusvahelist kogemust. Arutelus nimetatud Rumeenia ja Moldova raportite kõrval viitas ta teabele, mille kohaselt valmistatakse Saksamaa Bundestagis ette sarnast eelnõu. Ta tegi ettepaneku uurida Saksamaa lahenduse ja selle aluseks olevate kaalutluste kohta teavet, et hinnata, kas sealt võiks leida Eesti jaoks sobivaid ideid.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko nõustus, et teiste riikide lahenduste uurimine on vajalik, kuid rahvusvahelise kogemuse ülevõtmisel tuleb arvestada riikide valimissüsteemide ja valimiskaebuste lahendamise korra erinevustega. Ta märkis, et Saksamaal lahendab valimiskaebusi tema teada parlamendi juures tegutsev organ, mitte kohus. Seetõttu ei pruugi välisriigi lahendus olla Eestisse vahetult ülekantav, kuid erinevate mudelite tundmine aitab leida sobiva lahenduse.

Ando Kiviberg tänas külalisi ning tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:
4.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 10.11.2026 (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).
4.2. Teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (poolt 9: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein; vastu 1: Jaak Valge; erapooletuid 0).
4.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni esimees Ando Kiviberg (konsensus: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Kalle Laanet, Lauri Läänemets, Hanno Pevkur, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Tanel Tein, Jaak Valge).

Vastavalt Riigikogu kodu- ja töökorra seadusele on muudatusettepanekute tähtaeg kümme tööpäeva.

5. Info ja muud küsimused

Ando Kiviberg märkis, et põhiseaduskomisjon on küsinud Justiitsministeeriumilt tagasisidet OSCE ODIHR-i 2025. aasta e-valimiste raporti kohta. Justiitsministeerium vastas, et raporti analüüsimine ja võimalike seadusemuudatuste väljatöötamine on pooleli ning tähelepanekute komplekssuse tõttu vajatakse selleks lisaaega.

(allkirjastatud digitaalselt)
Ando Kiviberg
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Markus Veia
protokollija